

BOLALAR PSIXOLOGIYASI VA ULARNING RUHIY RIVOJLANISH XUSUSIYATLARI.

O`ZMPU universiteti “Pedagogika psixologiya va inklyuziv ta’lim” fakulteti o`qituvchisi

Nazarova Malohat Axmedovna

Annotatsiya: Ushbu maqolada bolalar psixologiyasining mazmuni, bolaning ruhiy rivojlanish bosqichlari, oilaning tarbiyadagi o‘rni hamda bolalarda uchraydigan psixologik muammolar haqida so‘z yuritiladi. Shuningdek, bolaning sog‘lom ruhiy rivojlanishida ota-onalar va pedagoglarning ahamiyati yoritib berilgan.

Kalit so‘zlar: Bolalar psixologiyasi, ruhiy rivojlanish, oila tarbiyasi, psixologik muammolar, ota-onalar, pedagoglar, bola shaxsiyati.

Аннотация: В данной статье рассматриваются содержание детской психологии, этапы психического развития ребенка, роль семьи в воспитании, а также психологические проблемы, встречающиеся у детей. Кроме того, освещается значение родителей и педагогов в обеспечении здорового психического развития ребенка.

Ключевые слова: Детская психология, психическое развитие, семейное воспитание, психологические проблемы, родители, педагоги, личность ребенка.

Abstract: This article discusses the essence of child psychology, the stages of a child's mental development, the role of the family in upbringing, and the psychological problems commonly encountered in children. In addition, the importance of parents and educators in ensuring the healthy psychological development of a child is highlighted.

Keywords: Child psychology, mental development, family upbringing, psychological problems, parents, educators, child personality.

Maqolada bolalarning yosh davrlariga xos psixologik xususiyatlari, ularning qiziqishlari, hissiy kechinmalari hamda o'yin faoliyatining ruhiy rivojlanishdagi o'rni haqida ma'lumot beriladi. Ayniqsa, bolaga nisbatan qo'pol munosabat, e'tiborsizlik, oilaviy nizolar va zamonaviy texnologiyalarga haddan tashqari bog'lanishning salbiy oqibatlari tahlil qilinadi. Shu bilan birga, bolalarda uchraydigan qo'rquv, tajovuzkorlik, tortinchoqlik va o'ziga ishonchsizlik kabi psixologik muammolar ham yoritib berilgan.

Maqolaning asosiy maqsadi — bolalar psixologiyasining jamiyatdagi ahamiyatini ochib berish, ota-onalar va pedagoglarda bolaga nisbatan to'g'ri psixologik yondashuv ko'nikmalarini shakllantirishdan iborat. Shuningdek, bolalarning ruhiy salomatligini asrash, ularni sog'lom va barkamol shaxs sifatida tarbiyalashda mehr, e'tibor va sog'lom oilaviy muhitning muhim omil ekanligi asoslab beriladi.

Kalit so'zlar: Bolalar psixologiyasi, ruhiy rivojlanish, tarbiya, emotsiya, bola shaxsiyati, oila, psixologik muammo, motivatsiya, bolalik davri, pedagogika.

Kirish: Jamiyat taraqqiyoti yosh avlodning har tomonlama barkamol bo'lib ulg'ayishiga bog'liqdir. Bolaning jismoniy sog'lomligi bilan bir qatorda uning ruhiy va emotsional holati ham muhim ahamiyat kasb etadi. Shu sababli bolalar psixologiyasi fani bolaning tug'ilganidan boshlab voyaga yetguniga qadar bo'lgan ruhiy rivojlanish jarayonlarini o'rganadi.

Bugungi kunda texnologiyalar rivojlanishi, ijtimoiy muhitning o'zgarishi va oilaviy munosabatlarning murakkablashuvi bolalar psixologiyasiga ham ta'sir ko'rsatmoqda. Ayniqsa, ota-onalarning farzand bilan muloqot qilish usullari, mehr va e'tibor darajasi bolaning kelajakdagi shaxs sifatida shakllanishida katta rol o'ynaydi.

Bolalar psixologiyasi psixologiya fanining eng muhim va dolzarb yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Ushbu fan bolaning tug'ilganidan boshlab voyaga yetguniga qadar bo'lgan ruhiy rivojlanishi, hissiy kechinmalari, xarakteri, tafakkuri

va xulq-atvoridagi o'zgarishlarni o'rganadi. Inson hayotidagi eng muhim davr aynan bolalik davri hisoblanadi. Chunki shaxsning kelajakdagi dunyoqarashi, odatlari, boshqalar bilan munosabati va ruhiy holati ko'p jihatdan bolalikdagi tarbiya va psixologik muhitga bog'liq bo'ladi. Shu sababli bolalar psixologiyasini chuqur o'rganish nafaqat ota-onalar, balki pedagoglar, tarbiyachilar va jamiyat uchun ham katta ahamiyat kasb etadi.

Har bir bola dunyoga kelganidan boshlab o'ziga xos ruhiy xususiyatlarga ega bo'ladi. Ayrim bolalar tinch va muloyim bo'lsa, boshqalari serharakat va hissiyotga boy bo'lishi mumkin. Bola ruhiyatining shakllanishida biologik omillar bilan bir qatorda tashqi muhit ham katta rol o'ynaydi. Ayniqsa, oiladagi munosabatlar, ota-onaning farzandga bo'lgan mehr-muhabbati va e'tibori bolaning ruhiy rivojlanishiga kuchli ta'sir qiladi. Mehr bilan ulg'aygan bolalarda o'ziga ishonch, samimiylilik va ijobiy fikrlash shakllanadi. Aksincha, doimiy qo'pollik, janjal yoki e'tiborsizlik bolaning ichki dunyosida qo'rquv, tushkunlik va ishonchsizlikni yuzaga keltiradi. Psixologlarning fikricha, bolalikda olingan ruhiy jarohatlar inson hayotiga uzoq yillar davomida ta'sir qilishi mumkin.

Bolalikning dastlabki yillari bolaning ruhiy rivojlanishida eng nozik davr hisoblanadi. Go'daklik davrida bola ona mehri va xavfsizlik hissiga juda ehtiyoj sezadi. Ona bilan yaqinlik bolaning o'zini himoyalangandek his qilishiga yordam beradi. Agar bola yetarlicha mehr va e'tibor olmasa, unda bezovtalik va qo'rquv hissi paydo bo'lishi mumkin. Shu sababli bolaning yig'lashiga befarq bo'lmaslik, uni quchoqlash va mehr ko'rsatish juda muhimdir. Ayrim ota-onalar bolani ko'p erkalatish zarar deb hisoblaydilar, ammo bolalik davridagi mehr bolaning ruhiy sog'lom ulg'ayishi uchun zarur omillardan biridir.

Bola ulg'aygani sari uning atrof-muhitga bo'lgan qiziqishi ortib boradi. U har bir narsani ushlab ko'rishga, savollar berishga va mustaqil harakat qilishga intiladi. Bu jarayon bolaning tafakkuri va fikrlash qobiliyati rivojlanayotganidan dalolat beradi. Ayrim hollarda ota-onalar bolaning ko'p savollaridan charchab, unga jerkib

javob berishlari mumkin. Bunday munosabat bolaning o'ziga bo'lgan ishonchini kamaytiradi va mustaqil fikrlashiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Aksincha, bolaning savollariga sabr bilan javob berish, uni tinglash va qiziqishlarini qo'llab-quvvatlash bolaning intellektual rivojlanishiga yordam beradi.

Bolalar psixologiyasida o'yin faoliyati muhim o'rin egallaydi. O'yin bola uchun oddiy vaqt o'tkazish vositasi emas, balki hayotni o'rganish usuli hisoblanadi. Bola o'yin davomida kattalarga taqlid qiladi, turli vaziyatlarni tasavvur qiladi va jamiyatdagi munosabatlarni tushunishga harakat qiladi. Masalan, qizaloqlarning qo'g'irchoq o'ynashi yoki bolalarning shifokor, o'qituvchi, haydovchi kabi rollarni bajarishi ularning ruhiy va ijtimoiy rivojlanishiga xizmat qiladi. Shu sababli bolalarni faqat telefon, planshet yoki televizor bilan band qilib qo'yish to'g'ri emas. Zamonaviy texnologiyalar bolaning fikrlashiga ma'lum foyda bersa-da, haddan tashqari foydalanish bolaning ruhiy holatiga salbiy ta'sir qilishi mumkin. Ayniqsa, internet va telefonlarga qaramlik bolalarda asabiylik, diqqatning pasayishi va muloqot muammolarini keltirib chiqaradi.

Bolalar ruhiyatiga ota-onaning tarbiya usuli ham katta ta'sir ko'rsatadi. Juda qattiqqo'l tarbiya bolaning qo'rqqoq yoki tortinchoq bo'lib qolishiga sabab bo'lishi mumkin. Aksincha, haddan tashqari erkalatish bolada mas'uliyatsizlik va injiqlikni shakllantiradi. Shu sababli tarbiyada me'yor va muvozanat muhimdir. Ota-onalar bolaga nafaqat talab qo'yishlari, balki uni tushunishga ham harakat qilishlari kerak. Bola xato qilganida uni urish yoki haqorat qilish emas, balki xatoni tushuntirish samaraliroq natija beradi. Chunki bolaga nisbatan ishlatilgan qo'pol munosabat uning qalbida qo'rquv va ranjish hissini uyg'otadi.

Maktab yoshidagi bolalarda esa ruhiy rivojlanish yanada murakkablashadi. Bu davrda bola o'zini tengdoshlari bilan taqqoslay boshlaydi, atrofdagilarning fikriga ko'proq e'tibor beradi. O'qituvchilar va ota-onalarning qo'llab-quvvatlashi bolaning o'ziga bo'lgan ishonchini mustahkamlaydi. Agar bola doimiy ravishda tanqid qilinsa yoki boshqalar bilan solishtirilsa, unda o'zini past baholash hissi

paydo bo‘lishi mumkin. Shu sababli bolani rag‘batlantirish, kichik yutuqlarini ham qadrlash juda muhimdir. Rag‘bat bolaning o‘qishga, ijod qilishga va yangi narsalarni o‘rganishga bo‘lgan qiziqishini oshiradi.

Hozirgi davrda ko‘plab bolalarda psixologik muammolar kuzatilmoqda. Oiladagi janjallar, ota-onalarning ajralishi, e‘tibor yetishmasligi va stress bolalarning ruhiyatiga salbiy ta’sir qilmoqda. Ayrim bolalarda tajovuzkorlik, qo‘rquv, injiqlik, yolg‘izlik hissi yoki o‘ziga ishonchsizlik kabi holatlar paydo bo‘ladi. Bunday vaziyatlarda bolani ayblash emas, uning ichki kechinmalarini tushunishga harakat qilish kerak. Chunki bola ko‘pincha o‘z dardini so‘z bilan emas, balki xatti-harakati orqali ifodalaydi. Psixologik muammolarni vaqtida aniqlash va to‘g‘ri yondashuv orqali bartaraf etish bolaning kelajakdagi ruhiy salomatligi uchun muhim hisoblanadi.

Pedagog va psixologlarning vazifasi ham bolalar ruhiyatini qo‘llab-quvvatlashdan iboratdir. Maktab va bog‘chalarda bolalarning psixologik holatini kuzatish, ularning qobiliyatlarini rivojlantirish va muammolarini tinglash muhimdir. Psixologik treninglar, ijodiy mashg‘ulotlar va o‘yinlar bolalarning emotsional holatini yaxshilashga yordam beradi. Ayniqsa, bolaga o‘z fikrini erkin aytish imkonini berish uning shaxs sifatida rivojlanishiga katta ta’sir qiladi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, bolalar psixologiyasi inson hayotining eng muhim va murakkab davrlarini o‘rganadigan fanlardan biri hisoblanadi. Bola shaxsining shakllanishi aynan bolalik davridan boshlanadi va bu jarayonda oila, tarbiya, atrof-muhit hamda jamiyat muhim rol o‘ynaydi. Har bir bolaning ruhiyati nozik va ta’sirchan bo‘lgani sababli unga nisbatan bildirilgan har bir munosabat, aytilgan har bir so‘z va ko‘rsatilgan har bir e‘tibor uning kelajakdagi shaxsiy rivojlanishiga ta’sir qiladi. Shu sababli bolani tushunish, uning hissiyotlariga befarq bo‘lmaslik va ruhiy ehtiyojlarini hisobga olish muhim ahamiyat kasb etadi.

Maqolada ta'kidlanganidek, bolalik davrida olingan ijobiy tarbiya va mehr-muhabbat bolaning o'ziga bo'lgan ishonchini mustahkamlaydi, unda ijobiy dunyoqarash va sog'lom ruhiy holatni shakllantiradi. Aksincha, qo'pollik, e'tiborsizlik, doimiy tanqid yoki oiladagi nosog'lom muhit bolaning ruhiyatida qo'rquv, tushkunlik, tajovuzkorlik va tortinchoqlik kabi salbiy holatlarni yuzaga keltirishi mumkin. Ayniqsa, zamonaviy texnologiyalar va internetning bolalar hayotiga chuqur kirib kelishi ularning ruhiy rivojlanishiga ham ijobiy, ham salbiy ta'sir ko'rsatmoqda. Shu sababli ota-onalar bolalarning virtual muhitdagi faoliyatini nazorat qilishlari, ular bilan jonli muloqotga ko'proq vaqt ajratishlari zarur.

Bolalar psixologiyasini o'rganish nafaqat psixologlar va pedagoglar, balki har bir ota-ona uchun ham muhimdir. Chunki bola avvalo oilada tarbiya oladi va uning ilk psixologik qarashlari aynan oilaviy muhit orqali shakllanadi. Ota-onaning farzand bilan samimiy suhbat qurishi, uni tinglashi, qiziqishlarini qo'llab-quvvatlashi va muvaffaqiyatlarini qadrlashi bolaning ruhiy jihatdan sog'lom ulg'ayishiga yordam beradi. Bolaga doimiy bosim o'tkazish yoki uni boshqalar bilan solishtirish esa uning ichki dunyosiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Shu bois tarbiya jarayonida mehr va talab o'rtasidagi muvozanatni saqlash muhim hisoblanadi.

Shuningdek, ta'lim muassasalarida ham bolalar ruhiyatiga alohida e'tibor qaratilishi kerak. O'qituvchi va psixologlar bolalarning qobiliyatlarini aniqlash, ularni rag'batlantirish va muammolarini vaqtida sezib, to'g'ri yondashish orqali ularning ruhiy salomatligini qo'llab-quvvatlashlari lozim. Chunki har bir bola o'ziga xos iste'dod va imkoniyatga ega. Uni tushunish va qo'llab-quvvatlash orqali jamiyat uchun foydali, bilimli va ma'naviy yetuk insonni tarbiyalash mumkin.

Umuman olganda, bolalar psixologiyasi sog'lom jamiyat qurishning muhim asoslaridan biridir. Kelajak avlodning ruhiy barkamolligi bugungi kundagi tarbiya va munosabatlarga bog'liqdir. Shuning uchun bolalarga mehr-muhabbat, e'tibor va to'g'ri tarbiya berish har bir ota-ona, pedagog va jamiyatning muhim vazifasi hisoblanadi. Sog'lom ruhiyatga ega bo'lgan bola kelajakda o'ziga ishongan,

mustaqil fikrlaydigan va jamiyat taraqqiyotiga hissa qo‘sha oladigan barkamol inson bo‘lib voyaga yetadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. G‘oziev E. “Umumiy psixologiya”. — Toshkent: O‘qituvchi, 2002.
2. Davletshin M.G. “Yosh davrlari va pedagogik psixologiya”. — Toshkent, 2004.
3. Vygotskiy L.S. “Bolalar psixologiyasi”. — Moskva, 1991.
4. Karimova V.M. “Psixologiya”. — Toshkent, 2010.
5. Muxina V.S. “Yosh psixologiyasi”. — Moskva, 2000.
6. Nemov R.S. “Psixologiya”. — Moskva: Vldos, 2003.
7. Rubinshteyn S.L. “Umumiy psixologiya asoslari”. — Sankt-Peterburg, 2002.
8. Leontev A.N. “Faoliyat, ong va shaxs”. — Moskva, 1975.
9. Bojovich L.I. “Shaxs va uning bolalik davridagi shakllanishi”. — Moskva, 1968.
10. Elkonin D.B. “Bolalik psixologiyasi”. — Moskva, 1989.